

Eugeniusz Loska

Tychy

Udział harcerstwa w akcji „Zaolzie” w 1938 r.

HARCERSTWO

Rocznik naukowy Muzeum Harcerstwa
nr 6/7, 2023/2024, s. 103-112

słowa klucze: Zaolzie, Pogotowie Harcerzy, Pogotowie Harcerek, Śląsk Cieszyński, dywersja, wywiad.

Powszechnie znanymi faktami z okresu zajmowania Zaolzia przez Polskę są: powołanie w ZHP Pogotowia Harcerek, Pogotowia Harcerzy oraz śmierć hufcowego Hufca Harcerzy w Cieszynie, hm. Witolda Regera. Natomiast mniej znanym faktem jest bezpośredni udział harcerek i harcerzy w akcjach dywersyjnych, podejmowanych na tym terenie w latach trzydziestych przeciwko Republice Czechosłowackiej.

Czym jest Zaolzie?

Zaolzie to zachodnia część Śląska Cieszyńskiego, która swoją nazwę wzięła od rzeki Olzy, która, na pewnym odcinku, stanowi naturalną granicę państwową między Polską a Czechami.

W początkach XX wieku region ten należał do monarchii austro-węgierskiej. Po zakończeniu I wojny światowej swoje aspiracje do niego zgłosiło odradzające się państwo pol-

skie, jednocześnie pretensje terytorialne do Śląska Cieszyńskiego zgłosili również Czesi. Obie strony przedstawiały różnorodne argumenty – od historycznych po etniczne – na rzecz przyłączenia terenu byłego Księstwa Cieszyńskiego bądź do Polski, bądź do Czechosłowacji. W istocie obu stronom chodziło o tereny przemysłowe oraz o koszycko-bogumińską linię kolejową ze stacją w Boguminie¹.

Spór polsko-czechosłowacki o Śląsk Cieszyński

W dniu 5 listopada 1918 r. pomiędzy Radą Narodową Księstwa Cieszyńskiego jako tymczasową polską władzą zwierzchnią, a jej czeskim odpowiednikiem – Zemským Národním Výborem pro Slezsko, zostało podpisane tymczasowe porozumienie w sprawie rozgraniczenia terenu Śląska Cieszyńskiego według kryterium etnicznego. Powiaty: bielski, cieszyński i większa część powiatu frysztackiego,

1. Region cieszyński był bogaty w węgiel kamienny, który w tamtym okresie miał takie znaczenie, jak obecnie ropa naftowa. Linia kolejowa między Boguminem a Koszycami, była wówczas jedynym połączeniem między Czechami a Słowacją. Ponadto w Boguminie był największy dworzec towarowy w Europie Środkowej. Kto miał kontrolę nad stacją Bogumin, mógł wpływać na międzynarodowe interesy w regionie Europy Środkowej i nie tylko. Z ekonomicznego i logistycznego punktu widzenia Śląsk Cieszyński był regionem odgrywającym ważną rolę w europejskiej gospodarce. *The Czechoslovak-Polish war of January 1919 - A brief clash with lasting consequences. Wywiad Toma McEnchroe z czeskim historykiem Jiřim Friedlem*, Radio Prague International, 29 I 2019 r., <https://www.radio.cz/en/section/czech-history/the-czechoslovak-polish-war-of-january-1919-a-brief-clash-with-lasting-consequences>, dostęp: 19 października X2019 r.

w tym Karwińskie Zagłębie Węglowe i kolej koszycko-bogumińska wraz ze stacją towarową w Boguminie przypadły stronie polskiej. Natomiast powiat frydecki i skrawki powiatu frysztackiego otrzymała wówczas strona czeńska². Niezadowoleni z takiego podziału Czesi postanowili rozstrzygnąć sprawę zbrojnie. 23 stycznia 1919 r. wojska czechosłowackie dokonały agresji na polską część spornego terytorium, zajmując Bogumin, Karwinę i – czasowo – cały Cieszyn. Udział w działaniach wojennych brali harcerze z Cieszyna, Karwiny i Orłowej. Reakcja państw sojuszniczych doprowadziła do zawarcia rozejmu. 3 lutego 1919 r. została zawarta ugoda w sprawie tymczasowego podziału Śląska Cieszyńskiego. Nowe rozgraniczenie przebiegało wzdłuż linii kolejowej, łączącej Czechy ze Słowacją i przecinającej Śląsk Cieszyński. Teraz Karwińskie Zagłębie Węglowe oraz Bogumin znalazły się po stronie czechosłowackiej³.

W obronie ludności

Jesienią 1919 r. na Śląsku Cieszyńskim została utworzona Tajna Organizacja Wojskowa (TOW). Jej zadaniem była ochrona ludności polskiej przed szykanami i aktami dywersji ze strony czeskiej. Mogła ona zostać również użyta do wywołania antyczeskiego powstania w sytuacji niekorzystnego rozwoju wydarzeń dla strony polskiej. Budowa organizacji została zakończona

w marcu 1920 r. Na czele TOW stanął por. Bolesław Ostrowski. W szeregach TOW i innych organizacji, powstałych po zajęciu przez Czechów zachodniej części Śląska Cieszyńskiego, działało wielu harcerzy z tego terenu. Wśród nich był Ludwik Kohutek, którego Czesi 24 grudnia 1919 r. aresztowali i osadzili w więzieniu w Morawskiej Ostrawie⁴.

Planowany w 1920 r. plebiscyt, który miał rozwiązać kryzys na tym terenie, nie doszedł do skutku, a Polska, w związku z pogarszającą się sytuacją na frontach wojny z bolszewikami, zdecydowała się na międzynarodowy arbitraż. Decyzją Rady Ambasadorów z 28 lipca 1920 r. większa część Śląska Cieszyńskiego, Spisz i Orawa przypadły Czechosłowacji.⁵

Harcerstwo Polskie w Czechosłowacji

14 maja 1921 r. zakończyła działalność komenda harcerska Księstwa Cieszyńskiego. W jej miejsce w Cieszynie powstały komendy hufców harcerskich, a w czeskiej części Cieszyna i Śląska Cieszyńskiego – harcerze rozpoczęli starania o zalegalizowanie harcerstwa w Czechosłowacji. Dopiero 2 czerwca 1924 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Czechosłowacji pismem L-35.586/1924/6 zatwierdziło statut Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji (HPC). 14 grudnia

w Czeskim Cieszynie odbyło się walne zebranie, konstytuujące Harcerstwo Polskie w Czechosłowacji. Wybrano naczelny zarząd, komisję rewizyjną, sąd harcerski i głównego komendanta. Prezesem został Jan Buzek, a głównym komendantem – Józef Krzysztof. W tym czasie na terenie czeskiej części Śląska Cieszyńskiego istniały dwie drużyny męskie – w Karwinie

i w Orłowej oraz dwie drużyny na Morawach – w Morawskiej Ostrawie i w Witkowicach.

12 kwietnia 1931 r., w Orłowej, odbyła się konferencja w sprawie wstąpienia Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji do Svazu Junáků-Skautů RČS. W rozmowach ze strony polskich harcerzy uczestniczyli przewodniczący HPC Jan Buzek i sekretarz HPC Rudolf Folwarczny, a ze strony czeskich skautów – sekretarz naczelnictwa Jaroslav Novak. W wyniku osiągniętego porozumienia HPC wstąpiło do Związku Skautów Czeskich, zachowując przy tym szeroką autonomię.

Po włączeniu do Polski zachodniej części Śląska Cieszyńskiego, 4 grudnia 1938 r., w Katowicach, odbyła się uroczystość połączenia Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji ze Związkiem Harcerstwa Polskiego. Byłe naczelnictwo HPC z przewodniczącym Piotrem Feliksem złożyło swe uprawnienia na ręce przewodniczącego ZHP Michała Grażyńskiego. Hufce harcerek

i harcerzy w Cieszynie Zachodnim, Karwinie, Orłowej i Nowym Boguminie włączono do Śląskich Chorągwi Harcerek i Harcerzy. W uroczystości udział wzięli przedstawiciele władz harcerskich, delegacje chorągwi

2. W. Dąbrowski, *Kwestia cieszyńska. Zbiór dokumentów z okresu walki o Śląsk Cieszyński 1918–1920*, Katowice 1923, s. 7–10; A. Przybylski, *Walka o Śląsk Cieszyński w styczniu 1919 roku*, Warszawa 1932; s. 3; S. Gajdzica, W. Koutny, E. Woźniak, F. Krzus, *Pamiętnik legionisty. Czyn legionowy mieszkańców Czechowic-Dziedzic i sąsiednich miejscowości Śląska Cieszyńskiego*, Czechowice-Dziedzice 1997, s. 74.

3. W. Dąbrowski, *Kwestia cieszyńska...*, s. 13–17; F. K. Latinik, *Walka o Śląsk Cieszyński w r. 1919*, Cieszyn 1934, s. 88–91.

4. K. Szelong, *Nieznanym epizod z dziejów cieszyńskiego harcerstwa*, „Kalendarz Cieszyński na rok 1994”, Cieszyn 1993, s. 82; K. Oślisłok, Ludwik Kohutek. *Studium bibliograficzne*, Cieszyn 1997, s. 13–14; S. Gajdzica i in., *Pamiętnik legionisty...*, s. 32, 45.

5. W. Dąbrowski, *Kwestia cieszyńska...*, ss. 24–27, 56–60, 67–72.

śląskich oraz przedstawiciele harcerstwa polskiego z Europy i Ameryki⁶.

Dywerysja przeciwko Republice Czechosłowackiej, 1934-1935

Na przełomie listopada i grudnia 1934 r. Ekspozytura nr 2 Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego rozpoczęła działania wymierzone przeciwko Czechosłowacji. Utworzono grupy, których dowódcy zostali przeszkoleni w ośrodkach ekspozytury w zakresie konspiracji i metod dywersji. Działania ekspozytury były prowadzone pod szyldem fikcyjnej organizacji społecznej o nazwie „Zjednoczenie”. Duże zasługi w tworzeniu siatki dywersyjnej miał związany z harcerstwem Karol Tökölly pseud. „Karol Orski”, który był, między innymi, organizatorem szkoleń bojowców⁷.

Już w dniach 12-17 stycznia 1935 r. Alfred Szotek pseud. „Józef Szczygieł” i harcerz Franciszek Rucki pseud. „Adam Stopa” odbyli szkolenie dywersyjne. Po powrocie utworzyli dwa patrole, w których skład weszli harcerze, między innymi, Karol Raszka. Dowódcą grupy o kryptonimie SC 2 został Alfred Szotek. 30 stycznia w Trzyńcu-Kanadzie członkowie patrolu I Organizacji Bojowej – Antoni Buzek i Stefan Siejka, pod dowództwem Franciszka Ruckiego uszkodzili pomnik Hymnu Narodowego poprzez skucie czeskiego napisu „Kde domov můj” i umieszczenie cytatu „Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród”. 26 października tego roku, w Łąkach na Zaolziu, w czasie przejazdu pociągu towarowego, przed lokomotywą nastąpiła eksplozja materiału wybuchowego, która wyrwała kawałek szyny kolejowej. W tym akcie dywersji uczestniczył członek patrolu I Organizacji Bojowej Franciszek Rucki⁸.

28 lipca 1935 r., w 15. rocznicę podziału Śląska, odbyła się w Cieszynie antyczeska mani-

festacja, w której brali udział harcerze, wśród których znalazł się Jan Delong z Czeskiego Cieszyna. 5 sierpnia został on aresztowany przez służby czechosłowackie, a następnie osądzony i skazany na 18 miesięcy więzienia, utratę praw obywatelskich na 5 lat i wydalenie z granic Republiki Czechosłowackiej⁹.

1 listopada 1935 r., w Jabłonkowie, pod pomnikiem Legionistów, harcerki: Wanda Cieniałówna, Anna i Bronisława Poloczkówny oraz harcerz Karol Arbter, złożyli wieniec z biało-czerwoną szarfą i napisem: „Pamięci legionistów polskich, bojownikom o niepodległość Ojczyzny – Rodacy”. Harcerki zostały zatrzymane na miejscu, a Karol Arbter – aresztowany 4 listopada¹⁰.

Niezależnie od działań wywiadu wojskowego, w 1935 r., na polecenie Departamentu Konsularnego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, urzędnik Poselstwa Polskiego w Pradze Jan Urbaniec utworzył na Zaolziu konspiracyjną organizację „Wilcze Zęby”. Do jej zadań należało między innymi prowadzenie działań wywiadowczych i dywersji. Członkami organizacji byli harcerze: Jan Matuszek, Karol Raszka i Władysław Zapart¹¹.

Dywerysja przeciwko Republice Czechosłowackiej, 1938

W kwietniu 1938 r. Ekspozytura nr 2 Sztabu Głównego Wojska Polskiego otrzymała rozkaz utworzenia na Zaolziu organizacji bojowo-dywerysyjnej. Jej celem było prowadzenie akcji dywersyjnej na tyłach czeskich w wypadku zbrojnego konfliktu polsko-czechosłowackiego¹².

Latem 1938 r. instruktorzy ekspozytury prowadzili szkolenie kadr Organizacji Bojowej. Spośród harcerzy szkolenie odbyli: Henryk Hanus pseud. „Zenon Rajewski” – drużynowy drużyny we Frysztacie, Władysław Zapart pseud. „Zenek” – dowódca III patrolu Mar-

-
6. *Harcerstwo polskie w Czechosłowacji. Kronika* [red.] J. Giertych, „*Harc mistrz*” 1925, nr 1, okładka; Do „*Harcerza Opolskiego*”, „*Harcerz Opolski*” 1925, nr 4, s. 5; *Historia i rozwój Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji*, „*Harcerz Polski w Niemczech*” 1926, nr 1, s. 12-13; *Na harcberskim szlaku. Harcerstwo Polskie w Czechosłowacji*, „*Na Tropie*” 1931, nr 8, s. 4; *Czuwaj. Jednodniówka Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji* wydana z okazji dwudziestolecia I. Drużyny harcberskiej w Orłowej, Frysztat 1933, s. 6, 13; *Historia Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji*, „*Ogniw*o. Numer jubileuszowy Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji” 1937, nr 12, s. 185; *Harcerstwo Zaolzia w szeregach Związku Harcerstwa Polskiego*, „*Polska Zachodnia*” nr 336 z 6 XII 1938 r., s. 4; *Harcerstwo z Zaolzia złączyło się z ZHP*, „*Na Tropie*” 1938, nr 19, s. 286; M. Haykowski, *Materiały do chronologii historii i tradycji ZHP*, cz. 1 [28], M. Haykowski, *Poprawki i uzupełnienia do zeszytów „Materiały do chronologii historii i tradycji ZHP”*; M. Miszczuk, G. Nowik, *Poprawki i uzupełnienia do zeszytów „Materiały do chronologii historii i tradycji ZHP”* M. Haykowskiego, Warszawa 1982-1985, dodatek do czasopisma „*Harcerstwo*”, od nr 1/1982 do nr 6/1985, ss. 21, 25, 70.
7. E. Długajczyk, *Tajny front na granicy cieszyńskiej. Wywiad i dywersja w latach 1919-1939*, Katowice 1993, s. 53, 56; A. Grzywacz, M. Kwiecień, G. Mazur, *Zbiór dokumentów ppłk. Edmunda Charaszkiwicza*, Kraków 2000, s. 90.
8. E. Długajczyk, *Tajny front...*, ss. 56-57, 66, 247.
9. *Harcerz Delong skazany w Czechach na półtora roku więzienia*, „*Sztandar Polski i Gazeta Rybnicka*” nr 134 z 16-17 XI 1935 r., s. 2; *Drakoński wyrok!*, „*Śląska Brygada*” nr 37 z 17 XI 1935 r., s. 1; E. Długajczyk, *Tajny front...*, s. 76-77.
10. *Aresztowanie Karola Arbtera, oraz Czesi aresztują kobiety*, „*Śląska Brygada*” nr 36 z 10 XI 1935 r., s. 3; *Smyczek, szpicel, denuncjator*, „*Śląska Brygada*” nr 37 z 17 XI 1935 r., s. 3; E. Długajczyk, *Tajny front...*, s. 78.
11. *Ibidem*, s. 122, 204-206.
12. A. Grzywacz i in., *Zbiór dokumentów...*, s. 90.

klowice (drużyna frysztacka), Karol Ciochoń pseud. „Łazowski” – drużynowy drużyny w Łazach, Oswald Kremer pseud. „Wyrwicz – dowódca II patrolu (drużyna karwińska I), Karol Pawlas pseud. „Zuch” – zastępca drużynowego drużyny w Błędownicach, Jan Matuszek pseud. „Skaut” – dowódca I patrolu Żuków (drużyna cieszyńska), Leontyna Florówna pseud. „Maryla” – dowódca I patrolu Skrzeczów-Bogumin w drużynie łączności (a następnie drużynowa tejże drużyny). Dwu- i trzydniowe szkolenia odbywały się w specjalnie utworzonych na czas kursu ośrodkach w: Janowicach koło Białej, Kochanowie koło Krakowa, Kocierz koło Żywca, Wiśle i Ząbkowicach. Kursantów szkolono w używaniu broni krótkiej, granatów ręcznych i materiałów wybuchowych, w działaniach wywiadowczych, podstawach pracy konspiracyjnej i taktyce dywersyjnej. Niektórzy z dowódców Organizacji Bojowej byli szkoleni na specjalistycznych, dwu- czy trzytygodniowych kursach, zorganizowanych w centralnym ośrodku szkoleniowym w Sochaczewie¹³.

W dniach 17-22 września 1938 r. władze wojskowe przystąpiły do tworzenia Legionu Zaolziańskiego. Na terenach przygranicznych formowano jednostkę, w której skład weszli ochotnicy zza Olzy, zaś kadra wywodziła się z szeregów Wojska Polskiego. Wśród zgłaszających się byli harcerze: Stefan Bartnik z Chrzanowa i Karol Cymorek, Brunon Rygiel i Wilhelm Kocyan, wszyscy z Zaolzia¹⁴.

We wrześniu, wspólnie z Witoldem Rege-rem, do Organizacji Bojowej zaciągnęli się: Tadeusz Bogucki, Alojzy Ciupek, Henryk Dobieliński, Stanisław Kocych, Jerzy Michalczewski, Brunon Molin, Władysław Molin, Kurt Schlauer, Aleksy Sozański, Stanisław Tomaszczyk i Wilhelm Wałga. Harcerze zostali przydzieleni do plutonu Pawła Mitregi pseud. „Pawefek”, w którym pełnili służbę łączności, sanitarną i kontrwywiadowczą¹⁵.

Pogotowie harcerek i pogotowie harcerzy

W obliczu zaogniającej się sytuacji międzynarodowej, 23 września 1938 r. naczelnik harczerzy powołał Pogotowie Harczerzy dla czterech śląskich powiatów przygranicznych: bielskiego, cieszyńskiego, pszczyńskiego i rybnickiego. Komendantem pogotowia został hm. Aleksander Jamrozek, a siedzibą komendy – Cieszyn. W jego skład wchodziły drużyny bezpieczeństwa i oddziały specjalne. Drużyny bezpieczeństwa były powoływane do pracy w swoim środowisku, obejmowały harcerzy od lat 14 oraz dobrze rozwiniętych fizycznie chłopców 12- i 13-letnich. Zajmowały się służbą w zakresie:

- łączności, z zadaniem dostarczania gońców, telefonistów, sygnalistów i informatorów;
- bezpieczeństwa, z zadaniami obrony przeciwlotniczo-gazowej, samarytanki oraz służby porządkowej;
- wykonywaniem innych zadań lokalnych. Pogotowie objęło również dotychczasowe drużyny Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji. Drużyny na Zaolziu otrzymały następujące wskazówki: „1. nie uciekać, 2. zbierać się zastępami lub grupami, 3. podtrzymywać ludność na duchu (zdobyć aparaty radiowe!), 4. rozwinąć akcję samarytańską i obrony przeciwlotniczo-gazowej, 5. zdobyć dokładną znajomość środowiska, 6. oddać się do dyspozycji wojsk polskich po ich wkroczeniu”¹⁶.

Pogotowie Harczerzy przestało działać około 10 października 1938 r. W okresie prowadzenia akcji w gotowości pozostawało 116 drużyn harczerzy (w tym 35 – z Zaolzia), działających na terenie 92 miejscowości. Skupiały one 1104 członków ZHP oraz około 1000 harczerzy z Zaolzia¹⁷.

24 września 1938 r., w związku z napięciem na południowej granicy Rzeczypospolitej Polskiej, naczelniczka harcerek zarządziła Pogotowie Harcerek. Jego komendantką została mianowana hm. dr Józefina Łapińska (funkcję tę pełniła faktycznie już od 21 września) – ko-

13. Akcja na Zaolziu – sprawozdanie, L.dz. 732/II/2/39 z dn. 14 III 1939 r., s. 3, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie (dalej: WBH) sygn. VIII.800.63.25; Stan przygotowań akcji zaolziańskiej w terenie do godz. 1600 dnia 21 IX 1938 r., L.dz. 2962/II/2/38 z dn. 21 IX 1938 r., s. 1, WBH sygn. VIII.800.63.32; A. Grzywacz i in., Zbiór dokumentów..., s. 95-96.

14. Wniosek o odznaczenie Srebrnym Krzyżem Zasługi za zasługi nad odzyskaniem Śląska Zaolziańskiego Stefana Bartnika, WBH sygn. VIII.800.63.33; Wniosek o odznaczenie Brązowym Krzyżem Zasługi za zasługi nad odzyskaniem Śląska Zaolziańskiego Karola Cymorka, WBH sygn. VIII.800.63.33; A. Grzywacz i in., Zbiór dokumentów..., s. 97-100; E. Długajczyk, Tajny front..., s. 156

15. Wnioski o odznaczenie Brązowym Krzyżem Zasługi za zasługi nad odzyskaniem Śląska Zaolziańskiego dla: Tadeusza Boguckiego, Alojzego Ciupka, Henryka Dobielińskiego, Stanisława Kocycha, Jerzego Michalczewskiego, Brunona Molina, Władysława Molina, Kurta Schlauera, Aleksiego Sozańskiego, Stanisława Tomaszczyka i Wilhelma Wałgi, WBH sygn.VIII.800.63.33, VIII.800.63.34, VIII.800.63.35.

16. Sprawozdanie Naczelnej Rady Harcerskiej za rok 1938, Warszawa 1939, s. 105; Pogotowie harczerzy na Śląsku Cieszyńskim w okresie przyłączenia Zaolzia w 1938 r., „Harcerstwo” 1939, nr 2, s. 89-90; M. Haykowski, Materiały do chronologii..., s. 69.

17. Ibidem, s. 89-90, 105.

mentantka ośrodka na Buczu oraz Kieleckiej Chorągwi Harcerek. Na Buczu mieściła się siedziba komendy pogotowia całej organizacji. Pogotowie objęło przede wszystkim chorągwie: śląską i krakowską, gdzie komendantkami zostały: hm. Irena Kuśnierzewska i hm. Alina Kotówna¹⁸. 22 września komendantka pogotowia powołała do służby drużyny i zastępy starszych dziewcząt w hufcach: bielskim, buczańskim, cieszyńskim, dziedzińskim i wiślańskim. Zostały utworzone 52 placówki w których pełniło służbę od 3 do 5 dziewcząt sprawnych w dziedzinach: sanitarnej, gospodarczej i opieki nad dzieckiem. Wyznaczono też punkt informacyjny i łącznikowy¹⁹.

Harcerstwo w polskich działaniach propagandowych

We wrześniu 1938 r. w prasie polskiej ukazywały się treści propagandowe, „podgrzewające” antyczeskie nastroje w społeczeństwie. Gazety donosiły, że na terenie całego Śląska Zaolziańskiego czeska żandarmeria przeprowadziła masowe aresztowania wśród członków polskich drużyn harcerskich. W okolicach Karwiny miało zostać aresztowanych pod zarzutem przechowywania broni piętnastu harcerzy liczących sobie mniej niż 14 lat. Według doniesień – chłopców bito i głodowano, aby uzyskać zeznania. Według innej relacji 14- i 15-letni harcerze zostali zapędzeni do kopania okopów wzdłuż granicy polsko-czechosłowackiej. W prasie ukazała się również informacja o rozstrzelaniu przez Czechów kilku instruktorów harcerskich oraz zastrzeleniu w Ołomuńcu drużynowego HPC Jana Kotasa²⁰. Wieści o rozstrzelaniu instruktorów były nieprawdziwe, zaś śmierć Jana Kotasa nie znajduje żadnego potwierdzenia w źródłach harcerskich. Nota bene w 1939 r. druh, noszący to samo imię i nazwisko, wszedł w skład komendy hufca harcerzy w Jabłonkowie.

Udział w akcji „Zaolzie”, 21 września - 2 października 1938 r.

W nocy z 21 na 22 września 1938 r., podczas demonstracji w Czeskim Cieszynie, harcerze, a wśród nich Karol Bocek pseud. „Kazimierz Bystron” z czesko-cieszyńskiej drużyny Organizacji Bojowej i kurierka Anna Adamusówna

pseud. „Hanka”, obrzucili kamieniami miejscową komendę czeskiej żandarmerii i dyrekcję policji.

W nocy z 22 na 23 września, w wypadzie na Czeski Cieszyn – Sibicę, wziął udział patrol z Żukowa (drużyna cieszyńska), część plutonu Pawła Mitręgi pseud. „Pawełek” oraz – wspomniany już wcześniej – Jan Delong pseud. „Niedźwiedź”. W okolicach Parku Sikory doszło wówczas do starcia z oddziałem czechosłowackim, podczas którego użyto broni ręcznej i granatów.

W dniach 22-27 września, w Trzyńcu, harcerze z patrolu Franciszka Wani pseud. „Alibaba” przeprowadzili kilkanaście akcji demonstracyjnych i dywersyjnych. Przez 5 dni rzucali petardami przed posterunkiem żandarmerii, pocztą, dworcem kolejowym i kinem. Petardy produkował z własnych środków chemicznych członek patrolu Kornel Marosz pseud. „Judex”.

23 września 1938 r. na Zaolziu zaczęło się „powstanie”. W chwili rozpoczęcia akcji harcerze pełnili funkcje komendantów okręgów i obwodów. Okręgiem bogumińskim kierował Franciszek Podeszfa pseud. „Jeleń”, a cieszyńskim – Jan Pribula pseud. „Kazimierz”. Karol Raszka pseud. „Ostry” był komendantem obwodu trzynieckiego. Harcerz Józef Bugdol pseud. „Zawisza” przepędził tego dnia czeskich wartowników, pilnujących zaminowanego mostu kolejowego na linii Zebrzydowice - Bogumin i zniszczył przewody prowadzące do ładunków. W Raju koło Frysztatu, podczas transportu broni, czeska żandarmeria aresztowała drużynowego frysztańskiej drużyny Organizacji Bojowej Henryka Hanusa pseud. „Zenon Rajewski” i trzech członków drużyny.

25 września, w Boguminie, podczas starcia członków skrzeczkońskiej drużyny Organizacji Bojowej z czeską żandarmerią, zostali aresztowani: drużynowy Józef Bugdol pseud. „Zawisza” i trzech członków drużyny. W Skrzeczczoniu aresztowano komendantkę kobiecego patrolu łączności Leontynę Florkównę pseud. „Maryla”. Podczas wypadu na Frysztat zdemolowano budynek dworca kolejowego. Wycofująca się po akcji grupa natknęła się pod Markłowicami na silny patrol czeski,

18. Rozkaz Naczelniczki Harcerek L. 13 z 24 IX 1938 r., „Wiadomości Urzędowe Naczelnictwa ZHP” 1938, nr 8, s. 156; M. Haykowski, *Materiały do chronologii...*, s. 69.

19. *Sprawozdanie Komendy Śląskiej Chorągwi Harcerek za rok 1938*, Katowice 1939, s. 21; *Z dziejów harcerstwa śląskiego. Rozwój i działalność harcerstwa na Górnym Śląsku w latach 1920-1945*, red. W. Janota, Katowice 1985, s. 74.

20. *Głodzą i biją harcerzy*, „Polska Zachodnia” nr 267 z 29 IX 1938 r., s. 5; *Czesi rozstrzelują harcerzy polskich!*, „Polska Zachodnia” nr 268 z 30 IX 1938 r., s. 4; *Wieści ze Śląska za Olzą*. *Mordują polskich harcerzy*, „Nowiny Codzienne” nr 224 z 1 X 1938 r., s. 2.

z którym stoczyła potyczkę. W tej akcji brał udział działacz harcerski Oswald Kremer pseud. „Wyrwicz”²¹.

26 września, patrole Organizacji Bojowej, na polecenie władz wojskowych, przeprowadziły na terenach przygranicznych szereg aktów dywersyjnych, wymierzonych w czeskie posterunki, urzędy, obiekty użyteczności publicznej. Podczas jednego z nielegalnych przekroczeń granicy polsko-czechosłowackiej, w okolicach Jaworzynki, zginął hufcowy Hufca Harcerzy w Cieszynie phm. Witold Reger pseud. „Wilk”. Jego pogrzeb odbył się 3 października w Cieszynie. Komendy obu śląskich chorągwi wezwały wszystkie pobliskie drużyny harcerki i harcerzy do wzięcia udziału w uroczystościach żałobnych. Mowę pogrzebową wygłosił pastor Józef Nierostek. Nad grobem przemawiał również wojewoda śląski Michał Grażyński, który udekorował trumnę Złotym Krzyżem Zasługi, przyznany pośmiertnie Witoldowi Regerowi za zasługi dla rozwoju harcerstwa. Polska Akademia Literatury uhonorowała zmarłego Złotym Wawrzynem Akademickim, zaś naczelnik harcerzy pośmiertnie mianował go harcmistrzem²².

27 września patrol harcerski Organizacji Bojowej z Trzyńca w składzie: Franciszek Wania pseud. „Alibaba”, Józef Wania pseud. „Mengo” i Józef Retka pseud. „Rządca”, wysadził pomnik Hymnu Narodowego „Kde domov můj” w Trzyńcu-Kanadzie. Pozostali członkowie patrolu przeprowadzili atak na budynek szkoły w Łyżbicach, w której kwaterowali żołnierze armii czechosłowackiej. W tej akcji brał udział Ludwik Cienciąła pseud. „Tedy”. Wspomniany patrol zajmował się również gromadzeniem informacji wywiadowczych na rzecz komendy Organizacji Bojowej i Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Śląsk”.

W dniach 29-30 września, w Szygli koło Jabłonkowa, harcerz Paweł Kulig pseud. „Tobisz” wraz z trzema innymi „bojowcami” rozbroił szesnastoosobowy oddział czeski

zdobywając czternaście karabinów, karabin maszynowy, dwadzieścia pięć granatów, dwie skrzynie amunicji i raketnicę.

30 września harcerz Józef Retka pseud. „Rządca” dokonał nieudanego zamachu na koszary wojskowe w Czeskim Cieszynie. Zapalony ładunek wybuchowy stoczył się po dachu baraku i spadł na ziemię, gdzie ugasił go nadbiegający żołnierz. Harcerzowi udało się zbiec. 1 października członkowie patrolu Cierlicko, wśród których był harcerz Władysław Fójcik pseud. „Igielski” zagrozili czeskim żandarmom z Olbrachcic, że zostaną obrzuceni granatami, jeżeli nie opuszczą wsi. Po spełnieniu przez nich żądania patrol zdemolował lokal posterunku²³.

2 października, wraz z wkroczeniem oddziałów Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Śląsk” pod dowództwem gen. bryg. Władysława Bortnowskiego na teren zachodniej części Śląska Cieszyńskiego, zakończyła się akcja „Zaolzie”.

Akcja „Łom”

W akcji dywersyjnej o kryptonimie „Łom”, prowadzonej między 20 października i 10 listopada 1938 r. na terenie Rusi Zakarpackiej, będącej częścią Czechosłowacji, brali udział członkowie Oddziałów Bojowych ze Śląska Cieszyńskiego, którzy odbyli służbę wojskową w szeregach armii czechosłowackiej. Wśród nich był harcerz Ferdynand Mrajca pseud. „Emil Chafupa”. Między 21 października i 5 listopada, w Cieszynie Zachodnim (Czeski Cieszyn), odbył się cykl szkoleń w zakresie posługiwania się bronią krótką i materiałami wybuchowymi. Brali w nich udział harcerze: Ludwik Cienciąła pseud. „Tedy”, Władysław Fójcik pseud. „Igielski”, Józef Brzeźniak pseud. „Krawowiec”, Józef Bugdol pseud. „Zawisza”, Karol Pawlas pseud. „Zuch”, Karol Pszczółka pseud. „Pingwin”, Józef Retka pseud. „Rządca”, Tadeusz Szlauer

21. Sprawozdanie z działalności „O.B.” na Śląsku Zaolziańskim za czas od 21 IX do 29 IX 38 r., s. 3-4, WBH sygn. VIII.800.63.25; Sprawozdanie z działalności „O.B.” w czasie od dnia 21 do 27 IX 1938 r. złożone ustnie przez kpt. Lipińskiego Zastępcy Szefa O. II. S. G. w dniu 30 IX 1938 roku, s. 3-4, WBH sygn. VIII.800.63.25; Meldunek sytuacyjny z dnia 30 września 1938 r. godz. 16, WBH sygn. VIII.800.63.27; Akcja na Zaolziu - sprawozdanie..., s. 10-11, 13, 15, WBH sygn. VIII.800.63.25; E. Długajczyk, *Tajny front...*, ss. 128, 136, 145, 148-149, 152, 241.

22. Raport [z akcji pod Jaworzynką w dn. 26 IX 1938 r.], WBH sygn. VIII.800.63.26; „Monitor Polski” nr 237 z 15 X 1938 r., poz. 521; Rozkaz Naczelnika Harcerzy L. 14 z 10 X 1938 r., „Wiadomości Urzędowe Naczelnictwa ZHP” 1938, nr 8, s. 159; Sprawozdanie Komendy Śląskiej Chorągwi Harcerzy za rok 1938, Katowice 1939, s. 22; Pogrzeb W. Regeera, „Biuletyn Okręgu Śląskiego ZHP” 1938, nr 8, s. 7; Pogrzeb ś.p. Regeera w Cieszynie, „Siedem Groszy” nr 272 z 4 X 1938 r., s. 1; Manifestacyjny pogrzeb bohatera harcerza polskiego, „Głos Stanu Średniego” nr 41 z 8 X 1938 r., s. 3; Ks. R. D. [ks. Ryszard Danielczyk], Śp. Witold Reger, „Ewangelik Górnośląski. Organ Towarzystwa Polaków Ewangelików na Górnym Śląsku”, nr 41 z 9 X 1938 r., s. 226; Witoldowi Regerowi w hołdzie, dodatek harcerski „Czuwaj” nr 176, „Kurier Zachodni” nr 281 z 13 X 1938 r., s. 6; Harcerski Słownik Biograficzny, red. J. Wojtycza, t. 3, Warszawa 2013, s. 176-177.

23. Akcja na Zaolziu - sprawozdanie..., ss. 11, 13-16, WBH sygn. VIII.800.63.25; Meldunek sytuacyjny...WBH sygn. VIII.800.63.27; E. Długajczyk, *Tajny front...*, s. 128, 136-138, 144-145.

pseud. „Sani” i Józef Wania pseud. „Mengo”²⁴. Działania polskich grup dywersyjnych, prowadzone w północnej części Rusi Zakarpackiej, wspierały podobne działania węgierskie na południu tego regionu. Zakończenie akcji nastąpiło w chwili zajęcia Rusi Zakarpackiej przez Węgry i ustanowienia granicy polsko-węgierskiej.

Odnaczenia

Harcerki i harcerze z HPC, biorący udział w akcji „Zaolzie”, zostali odznaczeni za działalność społeczną i za walkę o polskość Śląska Cieszyńskiego. 10 listopada 1938 r. prezydent RP Ignacy Mościcki odznaczył Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski przewodniczącego byłego harcerstwa polskiego na Śląsku Zaolziańskim Piotra Feliksa oraz byłego przewodniczącego i członka naczelnictwa harcerstwa polskiego na Zaolziu Jana Buzka, zaś Krzyżem Oficerskim – kapelana byłego harcerstwa polskiego na Zaolziu ks. Karola Kołtunia²⁵.

29 marca 1939 r. prezydent RP Ignacy Mościcki nadał Krzyż Niepodległości z Mieczami śląskim harcerkom i harcerzom: Józefowi Bugdolowi, Witoldowi Regerowi (pośmiertnie) i Karolowi Tökölly’emu (pośmiertnie) Krzyż Niepodległości otrzymali: Karol Bock, Jan Delong, Leontyna Florkówna, Henryk Hanus, Adam Kluza, Adam Kostka, Oswald Kremer, Jan Matuszek, Ferdynand Mrajca, Karol Pszczółka, Karol Raszka, Jarosław Waleczek i Franciszek Wania. Medal Niepodległości przypadł: Janowi Adamikowi, Annie Adamusównie, Pawłowi Bielezowi, Józefowi Brzeźniakowi, Władysławowi Jerzemu Cichemu, Ludwikowi Cieńciale, Karolowi Ciochonowi, Elżbiecie Ederowej, Władysławowi Fójcikowi, Stanisławowi Halamie, Franciszkowi Kiszy, Wilhelmowi Kocyanowi, Dominikowi Kubieniowi, Walterowi Kubińskiemu, Pawłowi Kuligowi, Janowi Kurzyszowi, Alfredowi Marcolli, Kornelowi Maroszowi, Janowi Milerskiemu, Franciszkowi Niemcowi, Karolowi Pawlasowi, Annie Pietroszkównie, Józefowi Piszczkowi, Franciszkowi Podeszfiu, Janowi Pribuli, Józefowi Retce, Franciszkowi Rucikiem, Brunonowi Ryglowi, Władysławowi

Sikorze, Janowi Stabrawie, Wilhelmowi Szarowskiemu, Wilhelmowi Szczyrbie, Tadeuszowi Szlauerowi, Józefowi Wani, Władysławowi Workowi i Władysławowi Zapartowi²⁶.

14 lipca 1939 r., za zasługi w pracy społecznej, zostali odznaczeni Srebrnym Krzyżem Zasługi: Zdzisław Ciętak – instruktor Hufca Harcerzy w Rybniku, Karol Ciochoń – hufcowy Hufca Harcerzy w Orłowej, Franciszek Dal – zastępca hufcowego Hufca Harcerzy w Orłowej, Jan Delong – harcerz z Cieszyna, Marta Farnik – harcerka z Cierlicka Górnego, Wanda Jędryszczukówna – była komendantka główna żeńskiego HPC, Anna Kabotówna – hufcowa Hufca Harcerk w Trzyńcu, Lidia Kajfoszówna – harcerka z Trzyńca, Alfred Kocur – zastępca hufcowego Hufca Harcerzy w Boguminie, Józef Ondrusz – instruktor Hufca Harcerzy we Frysztacie, Józef Piszczek – były komendant główny męskiego HPC, Gustaw Przeczek – harcerz z Łaz, Karol Raszka – były komendant główny męskiego HPC, Adolf Szurman – instruktor Hufca Harcerzy w Karwinie, Leon Szeja – były komendant główny męskiego HPC (po raz drugi).

Brązowy Krzyż Zasługi otrzymali: Karol Arber – instruktor Hufca Harcerzy w Bielsku, Leopold Bielan – hufcowy Hufca Harcerzy w Karwinie, Józef Brzeźniak – hufcowy Hufca Harcerzy w Boguminie, Józef Bugdół – były drużynowy w Skrzeczoniu, Ryszard Chlupp – harcerz z Trzyńca, Władysław Fójcik – instruktor Hufca Harcerzy w Jabłonkowie, Franciszek Franek – drużynowy z Ropicy, Stanisław Halama – harcerz z Żukowa Dolnego, Henryk Hanus – były drużynowy z Frysztatu, Jan Matuszek – hufcowy Hufca Harcerzy w Cieszynie Zachodnim, Franciszek Rucki – harcerz z Trzyńca, Władysław Zapart – hufcowy Hufca Harcerzy we Frysztacie²⁷.

Zakończenie

Niezależnie od – często krytycznych – ocen polityki władz II Rzeczypospolitej w okresie poprzedzającym wybuch II wojny światowej oraz możliwości interpretacji ówczesnych wydarzeń, związanych z akcją „Zaolzie”, przez pryzmat doświadczeń z niemal 90 lat, należy pamiętać

24. Dziennik zajęć kursu K-C-3 z dnia 23 X 1938 r. z wykazem przeszkolonych członków organizacji; Dziennik zajęć kursu K-C-4 z dnia 24 X 1938 r. z wykazem przeszkolonych członków organizacji; Dziennik zajęć kursu K-C-5 z dnia 25 X 1938 r. z wykazem przeszkolonych członków organizacji; Dziennik zajęć kursu K-C-8 z dnia 29 X 1938 r. z wykazem przeszkolonych członków organizacji; Dziennik zajęć kursu K-C-11 z dnia 3 XI 1938 r. z wykazem przeszkolonych członków organizacji; Dziennik zajęć kursu K-C-13 z dnia 5 XI 1938 r. z wykazem przeszkolonych członków organizacji, WBH sygn. VIII.800.63.32; A. Wszendyrówny, *Działania specjalne na Śląsku Zaolziańskim i Rusi Zakarpackiej w 1938 roku (akcja „tom”)*, cz. 1, „Bellona” 2013, nr 4, s. 86–107; A. Wszendyrówny, *Działania specjalne na Śląsku Zaolziańskim i Rusi Zakarpackiej w 1938 roku (akcja „tom”)*, cz. 2, „Bellona” 2014, nr 1, s. 67–94.

25. „Monitor Polski” nr 258 z 10 XI 1938 r., poz. 592.

26. „Monitor Polski” nr 73 z 29 III 1939 r., poz. 161.

27. „Monitor Polski” nr 159 z 14 VII 1939 r., poz. 380.

o wszystkich ich uczestnikach. Harcerki i harcerze wykazali się bowiem w tamtych warunkach patriotyzmem i – w zgodzie z rotą przyrzeczenia harcerskiego – służyli Ojczyźnie. Jednak wydarzenia z jesieni 1938 r. były zaledwie wstępem do najważniejszego egzaminu ich pokolenia, jakim okazała się II wojna światowa. Zdobyte przed jej wybuchem doświadczenia i umiejętności, z powodzeniem były wykorzystywane w działalności konspiracyjnej przeciw niemieckim okupantom. Wielu uczestników akcji „Zaolzie” i II wojny światowej zginęło, a ci, którzy prze-

żyli, w nowej rzeczywistości politycznej nie mogli otwarcie mówić o swoich losach i doświadczeniach.

Powyższy artykuł być może uzupełni choć trochę stan wiedzy na temat bezpośredniego udziału harcerstwa w akcjach dywersyjnych, prowadzonych z inspiracji Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego na terenie Zaolzia – zachodniej części Śląska Cieszyńskiego, stanowiącej przed laty obiekt sporu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czeską.

Bibliografia:

- Akcja na Zaolziu - sprawozdanie*, L.dz. 732/II/2/39 z dn. 14 III 1939 r, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.25
- Aresztowanie Karola Arbtera, oraz Czesi aresztują kobiety*, „Śląska Brygada” nr 36 z 10 XI 1935 r.
- Czesi rozstrzelują harcerzy polskich!*, „Polska Zachodnia” nr 268 z 30 IX 1938 r.
- Czuwaj. Jednodniówka Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji wydana z okazji dwudziestolecia I. Drużyny harcerskiej w Orłowej, Frysztat 1933.*
- Dąbrowski W., *Kwestja cieszyńska. Zbiór dokumentów z okresu walki o Śląsk Cieszyński 1918-1920*, Katowice 1923.
- Długajczyk E., *Tajny front na granicy cieszyńskiej. Wywiad i dywersja w latach 1919-1939*, Katowice 1993.
- Do „*Harcerza Opolskiego*”, „*Harcerz Opolski*” 1925, nr 4.
- Drakoński wyrok!*, „Śląska Brygada” nr 37 z 17 XI 1935 r.
- Dziennik zajęć kursu K-C-11 z dnia 3 XI 1938 r. z wykazem przeszkolonych członków organizacji*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.32.
- Dziennik zajęć kursu K-C-13 z dnia 5 XI 1938 r. z wykazem przeszkolonych członków organizacji*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.32.
- Dziennik zajęć kursu K-C-3 z dnia 23 X 1938 r. z wykazem przeszkolonych członków organizacji*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.32.
- Dziennik zajęć kursu K-C-4 z dnia 24 X 1938 r. z wykazem przeszkolonych członków organizacji*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.32.
- Dziennik zajęć kursu K-C-5 z dnia 25 X 1938 r. z wykazem przeszkolonych członków organizacji*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.32.
- Dziennik zajęć kursu K-C-8 z dnia 29 X 1938 r. z wykazem przeszkolonych członków organizacji*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.32.
- Gajdzica S., Koutny W., Woźniak E., Krzus F., *Pamiętnik legionisty. Czyn legionowy mieszkańców Czechowic-Dziedzic i sąsiednich miejscowości Śląska Cieszyńskiego*, Czechowice-Dziedzice 1997.
- Głodzą i biją harcerzy*, „Polska Zachodnia” nr 267 z 29 IX 1938 r.
- Grzywacz A., Kwiecień M., Mazur G., *Zbiór dokumentów ppłk. Edmunda Charaszkiewicza*, Kraków 2000.
- Harcerski Słownik Biograficzny*, red. J. Wojtycza, t. 3, Warszawa 2013.
- Harcerstwo polskie w Czechosłowacji. Kronika* [red.] J. Giertych, „*Harc mistrz*” 1925, nr 1.

- Harcerstwo z Zaolzia złączyło się z ZHP*, „Na Tropie” 1938, nr 19.
- Harcerstwo Zaolzia w szeregach Związku Harcerstwa Polskiego*, „Polska Zachodnia” nr 336 z 6 XII 1938 r.
- Harcerz Delong skazany w Czechach na półtora roku więzienia*, „Sztandar Polski i Gazeta Rybnicka” nr 134 z 16–17 XI 1935 r.,
- Haykowski M., *Materiały do chronologii historii i tradycji ZHP, cz. 1* [28], Warszawa 1982-1985, dodatek do czasopisma „Harcerstwo”, od nr 1/1982 do nr 6/1985.
- Haykowski M., *Poprawki i uzupełnienia do zeszytów „Materiały do chronologii historii i tradycji ZHP*, Warszawa 1982-1985, dodatek do czasopisma „Harcerstwo”, od nr 1/1982 do nr 6/1985.
- Historia Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji*, „Ogniwo. Numer jubileuszowy Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji” 1937, nr 12.
- Historia i rozwój Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji*, „Harcerz Polski w Niemczech” 1926, nr 1.
- Janota W. (red.), *Z dziejów harcerstwa śląskiego. Rozwój i działalność harcerstwa na Górnym Śląsku w latach 1920-1945*, Katowice 1985.
- Ks. R. D. [ks. Ryszard Danielczyk], Śp. Witold Reger, „*Ewangelik Górnośląski. Organ Towarzystwa Polaków Ewangelików na Górnym Śląsku*”, nr 41 z 9 X 1938 r.
- Latinik F.K., *Walka o Śląsk Cieszyński w r. 1919*, Cieszyn 1934.
- Manifestacyjny pogrzeb bohaterskiego harcerza polskiego*, „Głos Stanu Średniego” nr 41 z 8 X 1938 r.
- Meldunek sytuacyjny z dnia 30 września 1938 r. godz. 16*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.27.
- Miszczuk M, Nowik G., *Poprawki i uzupełnienia do zeszytów „Materiały do chronologii historii i tradycji ZHP, M. Haykowskiego*, Warszawa 1982-1985, dodatek do czasopisma „Harcerstwo”, od nr 1/1982 do nr 6/1985.
- „*Monitor Polski*” nr 159 z 14 VII 1939 r., poz. 380.
- „*Monitor Polski*” nr 237 z 15 X 1938 r., poz. 521.
- „*Monitor Polski*” nr 258 z 10 XI 1938 r., poz. 592.
- „*Monitor Polski*” nr 73 z 29 III 1939 r., poz. 161.
- Na harcerskim szlaku. Harcerstwo Polskie w Czechosłowacji*, „Na Tropie” 1931, nr 8.
- Oślisłok K., Ludwik Kohutek. *Studium biobibliograficzne*, Cieszyn 1997.
- Pogotowie harcerzy na Śląsku Cieszyńskim w okresie przyłączenia Zaolzia w 1938 r.*, „Harcerstwo” 1939, nr 2.
- Pogrzeb ś.p. Regera w Cieszynie*, „Siedem Groszy” nr 272 z 4 X 1938 r.
- Pogrzeb W. Regera „Biuletyn Okręgu Śląskiego ZHP” 1938*, nr 8.
- Przybylski A., *Walka o Śląsk Cieszyński w styczniu 1919 roku*, Warszawa 1932.
- Raport [z akcji pod Jaworzynką w dn. 26 IX 1938 r.]*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.26.
- Rozkaz Naczelniczki Harcerek L. 13 z 24 IX 1938 r.*, „Wiadomości Urzędowe Naczelnictwa ZHP, 1938, nr 8.
- Rozkaz Naczelnika Harcerzy L. 14 z 10 X 1938 r.*, „Wiadomości Urzędowe Naczelnictwa ZHP, 1938, nr 8.
- Smyczek, szpicel, denuncjator*, „Śląska Brygada” nr 37 z 17 XI 1935 r.
- Sprawozdanie Komendy Śląskiej Chorągwi Harcerek za rok 1938*, Katowice 1939.
- Sprawozdanie Komendy Śląskiej Chorągwi Harcerek za rok 1938*, Katowice 1939.
- Sprawozdanie Naczelnej Rady Harcerskiej za rok 1938*, Warszawa 1939.
- Sprawozdanie z działalności „O.B.” na Śląsku Zaolziańskim za czas od 21 IX do 29 IX 38 r.*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.25.

- Sprawozdanie z działalności „O.B.” w czasie od dnia 21 do 27 IX 1938 r. złożone ustnie przez kpt. Lipińskiego Zastępcy Szefa O. II. S. G. w dniu 30 IX 1938 roku*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.25.
- Stan przygotowań akcji zaolziańskiej w terenie do godz. 1600 dnia 21 IX 1938 r., L.dz. 2962/III/2/38 z dn. 21 IX 1938 r., s. 1*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.32
- Szelong K., *Nieznany epizod z dziejów cieszyńskiego harcerstwa*, „Kalendarz Cieszyński na rok 1994”, Cieszyn 1993.
- The Czechoslovak-Polish war of January 1919 – A brief clash with lasting consequences*. Wywiad Toma McEnchroe z czeskim historykiem Jiřim Friedlem, Radio Prague International, 29 I 2019 r., <https://www.radio.cz/en/section/czech-history/the-czechoslovak-polish-war-of-january-1919-a-brief-clash-with-lasting-consequences> [dostęp: 19.10.2019]
- Więści ze Śląska za Olzą. Mordują polskich harcerzy*, „Nowiny Codzienne” nr 224 z 1 X 1938 r. Witoldowi Regerowi w hołdzie, dodatek harcerski „Czuwaj” nr 176, „Kurier Zachodni” nr 281 z 13 X 1938 r.
- Wniosek o odznaczenie Brązowym Krzyżem Zasługi za zasługi nad odzyskaniem Śląska Zaolziańskiego Karola Cymorka*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.33
- Wniosek o odznaczenie Srebrnym Krzyżem Zasługi za zasługi nad odzyskaniem Śląska Zaolziańskiego Stefana Bartnika*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.33
- Wnioski o odznaczenie Brązowym Krzyżem Zasługi za zasługi nad odzyskaniem Śląska Zaolziańskiego dla: Tadeusza Boguckiego, Alojzego Ciupka, Henryka Dobiełińskiego, Stanisława Kocycha, Jerzego Michalczewskiego, Brunona Molina, Władysława Molina, Kurta Schlauera, Aleksego Sozańkiego, Stanisława Tomaszczyka i Wilhelma Wałgi*, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie, sygn. VIII.800.63.33, VIII.800.63.34, VIII.800.63.35.
- Wszendyrówny A., *Działania specjalne na Śląsku Zaolziańskim i Rusi Zakarpackiej w 1938 roku* (akcja „Łom”), cz. 1, „Bellona” 2013, nr 4.
- Wszendyrówny A., *Działania specjalne na Śląsku Zaolziańskim i Rusi Zakarpackiej w 1938 roku* (akcja „Łom”), cz. 2, „Bellona” 2014, nr 1.

The Participation of Scouting in the „Zaolzie” Campaign in 1938

Summary:

The article explores the activities of scouting in the borderlands contested between the Republic of Poland and the Republic of Czechoslovakia from 1918 to 1938. It provides a summary of the current state of research on the involvement of scouts and guides in defen-

ding the Polish population of Cieszyn Silesia during the struggles over the borders of the reborn state, as well as in subversive activities in Zaolzie carried out from the mid-1930s under the inspiration of the Second Department of the General Staff of the Polish Army.

Keywords: Zaolzie, Scouts' Emergency Service, Guides' Emergency Service, Cieszyn Silesia, subversion, intelligence.